

Bokanmälningar

Pär Hansson och Lars Lundberg: Från basindustri till högteknologi? Svensk näringsstruktur och strukturpolitik

SNS Förlag, Stockholm 1995, 222 s

Man kan önska att varje student i national-ekonomi på svenska universitet och högskolor får läsa Pär Hanssons och Lars Lundbergs studie av den svenska industristrukturen och näringspolitiken som obligatorium. Studien är värdefull därför att den anlägger ett långsiktigt och enhetligt perspektiv på svensk ekonomisk utveckling som betingad av grundläggande faktorer: relativa resurstillgångar, teknik och världsmarknadsefterfrågan. Två frågor står i centrum. Den första frågan gäller vilka faktorer som ligger bakom branschmönstret i svensk industri och utrikeshandel samt förändringar i detta mönster. Den andra frågan gäller om och i vilken mån som statliga ingrepp kan vara påkallade för att styra resursallokeringen för att öka produktion och inkomster på kort och lång sikt.

I Heckscher-Ohlinteorin bestäms ett litet lands produktions- och utrikeshandelsmönster av landets relativa tillgångar på produktionsresurser av olika slag. Hansson och Lundberg börjar med att jämföra resurstillgångarna i Sverige med dem i andra industriländer. Föga förvånande konstaterar författarna att Sveriges komparativa fördelar i ett historiskt perspektiv grundats på naturtillgångar: skog, vatten-

kraft och järnmalm. Vattenkraften betyder numera mindre, eftersom marginalkraften (än så länge) är kärnkraft, med ungefär samma marginalkostnader som utomlands. Järnmalmen har en mycket liten andel av svensk export och ger inga jordrännor att tala om. Tillgången på produktiv skogsmark är fortfarande relativt stor. Efter andra världskriget hade Sverige relativt mycket realkapital (exklusive bostadskapital) *per capita*. Efter flera decennier med relativt små investeringar intar Sverige numera en mycket blygsam plats bland industriländerna.

Det mest intressanta i detta kapitel, och bland det mest intressanta i studien, är de data som presenteras om Sveriges relativa tillgångar på kunskapskapital. Sverige ligger fortfarande bland de främsta industriländerna när det gäller kunskapskapital (utbildning) *per capita*. Vi tillhör länderna med den högsta läskunnigheten, längsta genomsnittliga utbildningstiden och högsta andelen av befolkningen i arbetsför ålder med eftergymnasial utbildning. Samtidigt intog Sverige i början av 1990-talet en köplats när det gäller ökningen av kunskapskapitalet. Särskilt gällde detta den andel av en åldersgrupp som påbörjade en universitetsutbildning och fick en

universitetsexamen. Bland 20 OECD-länder hade Sverige 1991 den lägsta kvoten mellan andelen av en årskull som utexaminerades från universitet och högskolor och andelen högskoleutbildade i arbetsför ålder. Dessa förhållanden ligger till stor del bakom den stora satsningen på högskoleutbildning de senaste åren, som resulterat i en ökning av antalet högskolestuderande med mer än 50 procent.

Med tanke på att kunskapskapitalet och kunskapsintensiva branscher intar en central plats i studien ("från basindustri till högteknologi?") kunde man kräva en utförligare diskussion om vad som i någon mening är optimal kunskapskapitalbildning, om utvecklingen i Sverige avsevärt avviker från den samhällsekonomiskt önskvärda samt om vilka faktorer som i så fall snedvrider besluten om kunskapsinvesteringar. (Dessa frågor tangeras i ett senare kapitel om vad som kännetecknar en optimal industristruktur.) Författarna nöjer sig i detta sammanhang med att säga att den solidariska lönepolitiken försvagat incitamenten till utbildning. Framförallt tycks högskoleutbildade i Sverige ha en anmärkningsvärt låg lön relativt medianlönen i internationella jämförelser. Dessutom saknas en diskussion av i vilken mån det finns en konflikt mellan fördelnings- och effektivitetsaspekter, framförallt på lång sikt.

Svensk industris internationella specialisering stämmer relativt väl överens med Sveriges relativa faktortillgångar. Sverige har en relativt stor nettoexport av skogsbaserade produkter. Under efterkrigstiden har dock utvecklingen gått mot en allt mindre andel av förädlade naturresurser i exporten. I stället har exporten blivit mera humankapitalintensiv, särskilt till mindre industriländer och utvecklingsländer. När det gäller importen har arbetskraftsintensiva produkter kommit att få en allt större andel. Sammansättningen av svensk export och import tycks alltså någotsånär avspegla den relativa tillgången på produktionsresurser, i enlighet med Heckscher-

Ohlnteorin; dock förklaras i regressionsanalysen bara en tredjedel av handelsmönstret.

Heckscher-Ohlnteorin förklarar komparativa kostnader och utrikeshandelns sammansättning på basis av skillnader mellan länder i relativa faktortillgångar. Den Ricardianska teorin baseras däremot på tekniskskillnader (produktivitetsskillnader). Hansson och Lundberg försöker komma åt denna källa till internationell specialisering genom att använda skillnader i utgifter för forskning och utveckling mellan branscher och länder. Det visar sig att ju högre utgifterna för forskning och utveckling är, desto större är specialiseringen och nettoexporten i svensk industri.

Genomgången av olika faktorer som kan förklara utrikeshandelsmönstret är klagörande och gedigen; den baseras i stor utsträckning på författarnas egen forskning. Den är dock helt inriktad på att förklara *nettohandeln* (export minus import) i respektive bransch, den *s k* mellanbranschhandeln. Sett över de senaste 30 åren är det emellertid den *s k* inombranschhandeln (export plus import minus absolutvärdet av nettohandeln) som står för ökningen av utrikeshandelsandelen i ekonomin. Inombranschhandeln, dess orsaker och ökning över tiden behandlas inte alls, vilket är förvånande med tanke på att författarna är specialister på området. Standardformen av Heckscher-Ohlnteorin kan i princip inte säga någonting om inombranschhandeln. I stället får man söka förklaringar i *tex* temporära tekniska förspång på företagsnivå, produktdifferentiering och stordriftsfördelar.

Den andra huvudfrågan i studien gäller vad som är en optimal näringsstruktur och om det finns utrymme för att förbättra strukturen med hjälp av olika slag av ekonomisk politik. Inledningsvis finns här en klagörande diskussion om skillnaderna mellan marknadsbestämd, optimal och maximal tillväxt.

Författarna redogör för egna och andras beräkningar av hur tillväxten de senaste

decennierna kan tänkas ha påverkats av att svensk industri varit inriktad på produkter med relativt långsamt växande efterfrågan på världsmarknaden och branscher med relativt låg tillväxt i total faktorproduktivitet i ett internationellt perspektiv samt av att svensk industri haft en dålig anpassningsförmåga mätt som förändringar i branschernas sysselsättningsandelar. Ingetdera tycks vara fallet.

Här hade det kanske varit på sin plats att diskutera hur realinkomsterna i Sverige kan tänkas påverkas av att produktivitetstillväxten är snabbare i konkurrentländer, d v s av att Sverige "halkar efter". Det är nog en allmän uppfattning att andras framgångar är vår olycka. Detta är dock en felaktig föreställning. En snabb produktivitetssökning i och ökat utbud av varor från t ex Asien förbilligar vår import och ökar realinkomsten, förutsatt att vår industri har tillräcklig anpassningsförmåga. Man skulle kanske också något mera diskutera i vad mån de senaste 20 årens devalveringscykler har betytt något för branschstrukturen och inte enbart för den aggregerade tillväxten. Det skulle t ex kunna vara så att svängningarna i den reala växelkursen missgynnat nya verksamheter med högre risknivå än de etablerade branscherna och företagen. Devalveringarna har framkallats av att de senare fått konkurrenskraftsproblem. Efter devalveringarna har de framgångsrikt kunnat konkurrera med nya verksamheter om arbetskraft och kapital.

Det finns flera hållbara principiella argument för en sk aktiv industripolitik, d v s för statliga ingrepp för att främja en viss bransch eller enskilda företag. Ett argument är att en viss typ av verksamhet har naturliga komparativa fördelar, men så höga startkostnader att den inte kommer till stånd. Ett annat argument är att en viss verksamhet har stora externa effekter, som inte internaliseras av verksamheten ifråga. I praktiken möter dock en sådan industripolitik stora problem. Ett problem är att statliga myndigheter inte kan förväntas ha

tillräckligt mycket information för att kunna göra en riktig samhällsekonomisk bedömning av sina åtgärder. Ett annat problem är att företagen kan ha incitament att undanhålla myndigheten information, eller till och med lämna felaktig information. Författarna ger flera exempel på mer eller mindre lyckad diskretionär industripolitik och jag delar deras negativa inställning. De förespråkar – om något – generellt stöd till forskning och utveckling på grund av att den kunskap som genereras indirekt även kommer andra företag till del. Svensk industri får redan ett relativt omfattande sådant stöd; det är i praktiken omöjligt att fastställa den optimala nivån. Ett problem här är att kunskapen knappast stannar inom Sveriges gränser.

Från basindustri till högteknologi? sammanför på ett utmärkt sätt vad som är känt om de faktorer som bestämmer svensk industris internationella specialisering samt innehåller en nyttig diskussion om behovet av en aktiv industripolitik i teori och praktik. Den är välskriven och bör vara lättillgänglig även för andra än ekonomer.

*Professor HARRY FLAM,
Institutet för internationell ekonomi
Stockholms universitet*